

Hur vanliga människor blir massmördare

AV JAKOB RINGART

Nyligen kom Harald Welzers bok *Gärningsmän. Hur helt vanliga människor blir massmördare* ut på svenska (Daidalos 2007). Den 1 april 2008 diskuterade Welzer, professor i socialpsykologi och direktor för Center för Interdisciplinary Memory Research vid Kulturwissenschaftliches Institut i Essen, sina teser med journalisten Arne Ruth på Goethe Institutet i Stockholm.

Samtalet, som fördes på engelska, rörde sig kring temat hur ”vanliga män”, familjefäder och harmlösa genomsnittsmänniskor, kunde vara i stånd att massmörda människor.

Welzer baserar sin forskning på material om polisbataljon 45 inom den nazityska ordningspolisen, som understödde insatstrupperna i dödandet av judar under kriget i Sovjetunionen. Han använder sig av forskning om grupp beteende och grupprocesser och ger ett nytt och oroande perspektiv på hur gärningsmän skapas och beredskap att döda utvecklas.

Urskuldande förklaringar

Forskaren bemödar sig att framkalla den dåtida verkligheten, det vill säga hur förövarna tänkte och agerade i en given situation. Han beskriver skeenden i kronologisk ordning när en bataljon på 500 man för första gången informeras om sin uppgift om förestående exekution, där poliserna ges valmöjlighet att delta i dödandet eller avstå, utan personlig konsekvens. Han beskriver hur endast nio personer förklarar att de inte vill delta. Welzer beskriver flertalets reaktion dels som en akt av solidaritet med det omtyckta befälet, dels som soldaternas grupp beteende.

Dock påpekas också att manskapets beredskap när det gäller aktionens mål, det vill säga att avrätta judar, även var en effekt av den sinnesförändring som skett hos den tyska befolkningen mellan åren 1933, då nazisterna övertog makten, och 1940. Naziregimens

hatfulla antisemitiska propaganda under sju år utgör en viktig förklaring.

Vidare redovisas ett antal intervjuer och domstolsförhör med poliser som varit verksamma vid massmorden under kriget i Sovjetunionen. Även då samtalen äger rum 20 år efter kriget, har de förhörda alltid urskuldande förklaringar för sina handlingar. Det är alltså väldigt viktigt för dem att framstå som ”riktiga karlar” som endast utförde sina order. Redovisning lämnas om dödandets metodik, speciellt när det gäller dödandet av kvinnor och barn. Här använder befälen specifika metoder för att döva mördarnas samveten under exekutionen.

Ett allmänt intryck, efter studien, är att det är de förföljda överlevande som lämnas kvar med ett trauma, sällan eller aldrig förövarna.

Uppdelning och fientlighet

Welzer framhåller att början till förföljelse och även till framtida dödande är uppdelningen av samhället i ”VI och DE”-grupper. Han påpekar att ett samhällsklimat med fiendskap och hat till de avvikande grupperna kan utvecklas under långa tidsperioder och kan pågå som en underström på så sätt att man i allmänhet inte blir medveten om förändringarna. Exemplet Rwanda och före detta Jugoslavien diskuteras. Welzer framhåller att i båda fallen fanns underliggande motsättningar som sedan fick ett explosionsartat förlopp. Hela samtalet leddes förtjänstfullt av Arne Ruth som även läste valda stycken från Welzers nyutkomna bok.

Jakob Ringart är överlevande från Förintelsen. Han grundade Föreningen Förintelsens Överlevande i Sverige och är i dag organisationens hedersordförande.